

Osvrti, prikazi, recenzije

Recenzija

Peter C. Ordeshook

A Political Theory Primer

Routledge, New York, London, 1992.

Jedan od najpoznatijih američkih politologa među onima što politiku razmatraju sa stajališta racionalnog (javnog) izbora - Peter Ordeshook, odlučio je napisati početnicu o tom pristupu. Započinje je na vrlo zgodan način - podsjećanjem na jednu drugu početnicu. Pedesetih je godina, naime, V. O. Key objavio knjigu *A Primer in Statistics for Political Scientists* (1954.). U uvodnom dijelu te knjige konstatirao je da se politolozi "naježe" na upotrebu i najelementarnijih statističkih simbola, smatrajući ih nečim što je strano njihovoj disciplini. Danas je, smatra Ordeshook, situacija stubokom promijenjena. Politolozi su već odavno usvojili različite statističke tehnike, bez njih je praktički nemoguće zamisliti suvremenu politološku literaturu.

Za razliku od statističkih tehnika, matematička izvođenja i pojmovi politolozima su i dalje relativno strani. Na tom je području situacija jednaka situaciji kakva je vladala u primjeni statistike prije četrdesetak godina. "Ta je činjenica nesretna, budući da takvi pojmovi i njihova popratna matematička bilježenja, zasnovana na sredstvima koja nam dopuštaju da uočimo nedosljednosti i dvosmislenosti u razmišljanju, povećavaju, ako se pravilno koriste, naše razumijevanje stvari" (str. 1).

Iako Ordeshook ističe značenje formalno-matematičke analize za političku znanost, sadržaj knjige je oslobodio složenih

matematičkih izvođenja. Knjiga time nije izgubila temeljitost, a postala je dostupna i onima koji nisu specijalisti na ovom području. Umjesto matematičkih formalizacija autor koristi mnoštvo vizualnih prezentacija, koje na vrlo jednostavan način pokazuju značajke različitih tipova igara.

Prvi dio knjige posvećen je opisu političkih procesa. Ordeshook započinje tvrdnjom da se cjelokupna politika odnosi na djelovanje ljudi čije su sudbine međuovisne. Priroda te međuovisnosti u značajnom je dijelu određena karakterom političkih institucija. Takva se ocjena čini banalnom, ali ima presudno značenje za pristup politici kakav se zagovara u ovoj knjizi. Razmatranje političkih događaja ne može dati znanstveno zadovoljavajuće nalaze ako se usmjerava na izdvojenog pojedinca. "Pripisivanje izbornog poraza kandidatovom stajalištu o pojedinom pitanju ignorira činjenicu da taj poraz pretpostavlja da su među biračima prisutne preferencije sasvim određene vrste, da su birači upoznati s kandidatovim stajalištem, da kandidatov oponent ne zastupa jednako takvo neodrživo stajalište", ističe Ordeshook (str. 7).

Proučavanje politike mora zato slijediti međuovisnosti u ponašanju političkih aktera. To omogućava pristup koji polazi od doprinosa razvijenih unutar teorije igara. Potrebno je voditi računa o tri bitne stvari: odgovorima donositelja odluka na činjenicu o međuovisnosti političkog izbora; ulozima institucija u određivanju te međuovisnosti; ciljevima pojedinačnih donositelja odluka.

Prethodno naznačeni momenti predstavljaju osnovu pristupa politici kakav zagovara teorija igara. Koje su pri tome osnovne komponente igre? Ordeshook drži da se može govoriti o sedam takvih komponenti. To su redom: 1. popis relevantnih donositelja odluka; 2. ciljevi što ih oni nastoje

postići; 3. oblici djelovanja što stoje na raspolaganju svakom donositelju odluka; 4. popis mogućih ishoda igre; 5. međudnos oblika djelovanja i mogućih ishoda; 6. međudnos ishoda i ciljeva; 7. zapažanja svakog pojedinog donositelja odluka o svim navedenim elementima, kao i njegova zapažanja o zapažanjima ostalih.

Nakon isticanja osnovnih elemenata igre, autor prikazuje različite oblike igara. Najprije razmatra tip proširenih igara (*extensive form games*). Za ilustraciju je uzео američko-iranski konflikt u Perzijskom zaljevu. Pretpostavio je da su dva igrača, predstavnici iranske i američke strane suočeni sa sljedećim alternativama. Iranska strana: 1. ne poduzimati ništa; 2. napasti brodove koji nisu pod američkom zastavom; 3. napasti bilo koji cilj što se pokaže, uključujući američke brodove. Američka strana: 1. ne poduzimati ništa; 2. napasti iranske brodove; 3. povući se. Budući da odluka jednog igrača u ovom slučaju zavisi od odluke drugog igrača, zadatak je političkog analitičara da identificira postojeći slijed odluka i ishoda što proizlaze iz svake od tih odluka. Pri tome mora razlučiti četiri bitne dimenzije. Prva se odnosi na točke odlučivanja, koje ukazuju na aktera koji donosi odluku u pojedinoj fazi igre. Zatim slijede grane odlučivanja, koje povezuju te točke, a na njih se nadovezuje označavanje linija koje ukazuje na oblike akcija što stoje na raspolaganju. Na kraju slijede mogući ishodi.

Prošireni oblik igara pogrešno je ograničavati na probleme odlučivanja u kojima sudjeluju samo dva aktera, a isto tako i na to da svaki akter odlučuje samo jednom. Značajka tog tipa igara je da bilo koji slijed odluka dovodi do određene utvrdive konačne točke (*terminal mode*). Sve igre prate različiti skupovi informacija. Ljudi često odabiru ne znajući što su učinili drugi. Igre se ne odvijaju samo na način da jedan akter odgovara na potez drugog

aktera. Postoje igre s istodobnim, kao i igre s tajnim potezima. Ukratko, teorija racionalnog izbora, suprotno onome što se često misli, ne pretpostavlja da donositelji odluka imaju perfektne memorije. Odatle proizlazi razlikovanje igara s potpunim i igara s nepotpunim informacijama.

Prošireni oblik igara ponekad je nepotrebno kompliciran. U takvim je situacijama mnogo bolje primijeniti strategijski oblik igara. Strategija je ukoliko plan djelovanja što će ga pojedini akter poduzeti s obzirom na različite setove informacija s kojima raspolaže. U igri dvaju igrača možemo primjerice pretpostaviti da će igrač br. 2 imati sljedeću strategiju: bira opciju c, i ako igrač br. 1 bira a tada bira b; ako igrač br. 1 bira d, tada bira e, itd.

Opis političkog procesa u uvodnom poglavlju sadrži i kratki prikaz teorije društvenog izbora (*social choice*) što su je razvili ekonomski teoretičari Arrow, Sen i ostali. Prikazani su svi relevantni pojmovi što karakteriziraju tu ekonomsku poddisciplinu kao što su tranzitivnost i netranzitivnost preferencija, funkcije ordinalne i kardinalne korisnosti, Arrowljev teorem nemogućnosti.

Nakon uvodnog poglavlja slijedi pet poglavlja u kojima Ordeshook posebno razmatra navedena pitanja. Drugo poglavlje posvećeno je proširenom obliku igara, treće strateškim oblicima igara, u četvrtom su predmet razmatranja neke posebne političke igre, u petom igre s nekompletnim informacijama, a u posljednjem šestom, pitanje kooperacije i koalicija. Od niza aspekata teorije igara, različitih pokušaja da se donesene odluke poveže s akcijama i ciljevima protivnika, posebnu pažnju zaslužuju dva rješenja - Nashova ravnoteža i zatvorenikova dilema.

Nashova ravnoteža je jedan od najznačajnijih koncepata u teoriji igara. Dobila je naziv po matematičaru Johnu

Nashu, ovogodišnjem dobitniku Nobelove nagrade za ekonomiju. Njezina je osnovna značajka nalaz da ni jedan igrač ne može poboljšati svoj rezultat uz danu strategiju drugog igrača. "Formalna definicija Nashove ravnoteže pokazuje da je svaka pojedinačna strategija, koja je dio takve ravnoteže, najbolji odgovor na ravnotežne strategije ostalih značajnih donositelja odluka - to je strategija koja vodi ka najpoželjnijem ishodu, unutar ishoda što su mogući na osnovi strategija ostalih donositelja odluka" (str. 97). Za razliku od Nashove ravnoteže, koja predstavlja nesuradničku ravnotežu, u političkom životu postoji i potreba za suradnjom. Dilemu - isplati li se surađivati ili ne, objašnjava vrsta igre poznata kao zatvorenikova dilema.

Knjiga završava pitanjem, koje je prema autorovom sudu praktički središnje u politici - pitanje koalicija. Pojam koalicija pogodan je za analiziranje niza različitih procesa. Tim se pojmom jednako dobro može obuhvatiti proces formiranja vlade u parlamentu, stvaranje savezništava u vanjsko-političkim pitanjima, i niz drugih tema. Ordeshook ističe četiri pitanja značajna za proces stvaranja koalicije: 1. koja koalijska struktura će prevladati, 2. koliko je široko područje koordinacije, 3. kakva je posebna namjera koordinacije, 4. kako članovi koalicije provode sporazum što su ga postigli.

Ordeshookova knjiga pokazuje da je formalna teorija racionalnog izbora izrasla u jedno od osnovnih područja istraživanja u političkoj znanosti. Ona obuhvaća vrlo široki raspon literature, koji prema mišljenju mađarskog politologa Laszla Csontos obuhvaća barem tri osnovna područja: teoriju individualnog odlučivanja i različite grane te teorije, teoriju igara u svim njezinim varijantama i teoriju javnog izbora. Doprinos Petera Ordeshooka valja vezivati poglavito za drugo područje. Više od dva desetljeća on na tom području daje

zapažene doprinose, kao jedan od najboljih učenika Williama Rikera.

William Riker predstavlja, što hrvatskoj stručnoj javnosti vjerojatno nije dovoljno poznato, utemeljitelja teorije racionalnog izbora u političkoj znanosti. Početkom šezdesetih godina počeo je primjenjivati teoriju igara na razmatranje političkih procesa. Takvo teorijsko stajalište iskoristio je ujedno i za kritiku biheviorističke škole. Tijekom vremena formirao je zasebnu školu političke teorije, koja se u literaturi vrlo često označava kao Rochesterska škola racionalnog izbora. Predstavnici tog pravca shvaćaju politiku kao niz konfliktnih situacija, te je pokušavaju objasniti raznolikim setovima igara. Takav se pristup vrlo često označava i formalnom političkom analizom, što ukazuje na njegove dvije karakteristike.

Znanstvenici koji primjenjuju formalnu političku analizu ne ograničavaju se na neki posebni niz političkih institucija i političkih problema. Stoga se radovi inspirirani takvim pristupom mogu naći u području međunarodnih odnosa, parlamentarnog odlučivanja, stvaranja stranačkih strategija, kao i na svim ostalim područjima koja ocjenjujemo političkima. S druge strane, kategorični aparat formalne teorije u značajnoj je mjeri matematiziran i predstavljen preko vrlo sofisticiranih modela.

Prednost ove knjige je što najvećim dijelom izbjegava matematička izvođenja. Za razumijevanje različitih tema obrađenih u knjizi, kao što su stvaranje stranačkih strategija, sastavljanje dnevnih redova predstavničkih tijela, izborna strategija, supostavljanje savezništava u vanjskoj politici i druga pitanja, potrebna je samo najelementarnija logika. Odgovori na spomenuta, i niz drugih pitanja, u ovoj su knjizi dodatno obrazloženi i vježbama što ih nalazimo na kraju svakog poglavlja. Pored upućivanja na dodatnu literaturu, to ovu knjigu čini vrlo pogodnim osnovnim štivom za studente političke teorije i

analize. Stoga ovu "divnu knjigu", kako je ocjenjuje poznati norveški politolog Jan-Erik Lane, valja što prije prevesti na hrvatski jezik.

Zdravko Petak

Recenzija

Ernst Bruckmüller, Ulrike Döcker, Hannes Stekl, Peter Urbanitsch (Hg.),

Bürgertum in der Habsburgermonarchie,

Böhlau, Wien-Köln, 1990.

Službeno "mrtvo" u socijalističkim društvima, u kasnim kapitalističkim društvima Zapada neslužbeno prokazano kao odu-miruća klasa, građanstvo se nakon najnovijih brzih promjena u bivšim socijalističkim zemljama srednje Europe, na prostorima bivše Habsburške monarhije ne javlja isključivo kao povijesna kategorija.

Srednjoeuropske države danas ponovo nastoje otkriti i uspostaviti građanske vrijednosti. Stoga temeljito istraživanje građanstva na prostorima bivše Habsburške monarhije, postaje odgovoran i nimalo lak zadatak za društvenu povijest.

Rukovodeći se ovim spoznajama, austrijsko-njemački nakladnik Böhlau objavio je zbornik *Bürgertum in der Habsburgermonarchie*. Knjiga koju su uredili austrijski povjesničari predvođeni Ernstom Bruckmüllerom, predstavlja vrijedan doprinos istraživanju povijesti građanstva koji je

ukazao na brojne sličnosti, ali i razlike među građanstvom Habsburške monarhije.

Knjiga je podijeljena u tri dijela, prvi se bavi podrijetlom i pojmom građanstva, drugi građanskom kulturom, a u trećem se rasčlanjuje politički život građanstva.

U kratkom uvodnom tekstu Hannes Stekl je izložio postojeće projekte i dosadašnje istraživačke rezultate. Zalaže se za što obuhvatniji pristup povijesti građanstva i građanskog koji bi propitao: regionalno podrijetlo građanstva, njegovo konstituira-nje kroz zadobijanje političkih prava, poduzetničku djelatnost, artikulaciju političkih interesa, strukturu imetka, ideologiju i svakodnevnu kulturu građanstva.

Ernst Bruckmüller u članku "Herkunft und Selbstverständnis bürgerlicher Gruppierungen in der Habsburgermonarchie" ukazuje na podrijetlo i način grupiranja građanstva. Ujedno daje vrlo vrijedne metodičke naputke, rasčlanjuje rezultate dosadašnjih istraživanja i upozorava na nedovoljno istražena pitanja.

Nužnim smatra temeljito pronicanje u nastanak i razvoj svake nove profesije koja je bila značajna za oblikovanje građanske svijesti u 19. stoljeću (odvjetnika, pisara, apotekara, inženjera, liječnika itd.). Kao zahtjevan predmet daljnjih istraživanja ističe i ulogu Židova u oblikovanju građanstva Habsburške monarhije.

Članak Vere Bacskai "Die Pester Großkaufleute: Stadtbürger, Unternehmer oder dritter Stand?" prikazuje ulogu peštanskih veletrgovaca u oblikovanju građanskih ideja i građanskog mentaliteta.

Zbog nedostatka političke moći, veletrgovci su se povezivali s liberalnim plemstvom, kako bi uz njegovu pomoć ostvarili svoj temeljni interes, građanski razvojni put, koji bi im omogućio da zadrže vodeće mjesto u privredi.